

Suomalaisuus ja seksi

FINSEX-tutkimusten käsitteelliset rajat 1971–1999

Suomalaisten seksielämää sekä seksuaalisuutta koskevia arvoja ja asenteita on tutkittu jo viiden vuosikymmenen ajan, 1970-luvun alusta lähtien, toistuvilla kyselytutkimuksilla.¹ Ensimmäisen suomalaisen seksitutkimuksen toteutti vuonna 1971 tutkimusryhmä, jota johtivat Kai Sievers, Osmo Koskelainen ja Kimmo Leppo.² Elina Haavio-Mannila ja Osmo Kontula jatkoivat tämän tutkimuksen linjoilla ja tutkivat suomalaisen seksin muutosta vuosina 1992 ja 1999 toteutetuilla kyselytutkimuksilla.³ Sitten Kontula vastasi FINSEX-tutkimukseksi nimetystä tutkimuksesta Väestöliiton tutkimusprofessorina 2010-luvun lopulle saakka. Tämä kansainvälisesti verrattuna poikkeuksellisen pitkä seksitutkimuksen jatkumo on ollut keskeinen, kun julkisuudessa on keskusteltu suomalaisesta seksistä. Siksi kysymykset tutkimuksen rajauksista ja sen käyttämisestä käsitteistä avaavat kiinnostavia näkökulmia siihen, mistä tutkimus voi kertoa: keitä ja mitä oikeastaan on tutkittu, kun on kartoitettu suomalaista seksiä?

Artikkelissani tarkastelen FINSEX-tutkimuksen peruskäsitteitä, suomalaisuutta ja seksiä, ja pohdin, miten tämän tutkimusjatkumon analyysi auttaa ymmärtämään muutoksia näiden käsitteiden määrittymisessä. Tutkin vuosien 1971, 1992 ja 1999 tutkimusten tutkimusasetelmia, kyselylomakkeita ja tutkimuksiin perustuvia julkaisuja sekä poimin analyysin kohteeksi jokaisesta tutkimuksesta yhden kyselydatan osa-alueen, jonka avulla

kohdistan katseeni suomalaisuuden ja seksin reuna-alueisiin.⁴ Ensimmäisen tutkimuksen osalta tarkastelen niitä vastaajia, joiden äidinkieli oli muu kuin suomi tai ruotsi, vuoden 1992 tutkimuksen osalta niitä, joilla oli suhteita ulkomaalaisten kanssa ja vuoden 1999 aineistosta tutkin vastaajien omia käsityksiä siitä, mitä on seksi. Näiden tutkimusaineistoihin porautumisten avulla pyrin osoittamaan, millaisia suomalaisten moninaisuuksia tutkimus on yhtäältä onnistunut tavoittamaan, mutta toisaalta, millaista tietoa on saattanut jäädä näkymättömiin, kun suomalaista seksiä tarkastellaan määrällisesti.

Metodologisen nationalismin kritiikkiä mukaillen ajattelen, että suomalaisuus ja seksi ovat tutkimusten ”arkisia selviöitä”, kuten Pauli Kettunen on kuvannut nationalismin asennetta kansaan ja valtioon.⁵ Niihin molempiin sisältyy ajatus tunnetuksi oletetusta, joka kuitenkin tarkemmassa tarkastelussa hapertuu reunoiltaan ja muuttuu vaikeasti kuvattavaksi. Suomalaisuuden rajaaminen on ollut tutkimuksessa välttämätöntä, koska yleistettävyyteen pyrkivä kyselytutkimus toteutetaan otannalla rajatusta perusjoukosta, mutta kansallisuuteen liittyvät rajaukset eivät ole ainoita rajoja, joita tutkimuksissa on asetettu. Tutkimukset ovat kohdistuneet aikuisiin, mikä on eri vaiheissa tarkoittanut hiukan erilaisia tutkittavien ikään perustuvia rajauksia. Tutkittavan joukon ulkopuolelle on jätetty laitoksissa asuvat sekä ihmiset, joilla on sairauksia tai vammoja, jotka ovat estäneet kyselyyn vastaamisen.⁶ Myös tutkimuksen kysymykset ovat rajanneet tutkimuksen tavoittamien kokemusten joukkoa. Tutkimuslomakkeet ovat olleet saatavilla suomeksi ja ruotsiksi ja esitetyt kysymykset ovat kohdistuneet ensisijaisesti heteroseksuaalisuuteen.⁷ Tässä artikkelissa tarkasteluni keskiössä ovat kansallisen rajat, sillä kysyn, keitä on määritetty suomalaisiksi, kun on tutkittu suomalaista seksiä. Tarkastelen rajausten lisäksi sitä, keitä on asetettu suomalaisuuden ulkopuolelle nimeämällä heidät ulkomaalaisiksi tai asettamalla suomalaisuus kansainväliseen vertailuun muiden maiden kanssa. Samoin erittelen suomalaisten välisistä eroista erityisesti yhteiskuntaluokan näkymistä tutkimuksissa.

Se, että seksuaalisuutta koskeva tutkimus samalla rakentaa kansallisen rajoja ei ole itsessään yllättävää, sillä seksuaalisuutta koskevalla tiedolla ja kansallisvaltion kehityksellä on historiallisesti kiinteä suhde. Michel Foucault on biovaltaa koskevassa teoriassaan esittänyt, miten ihmisten lisääntyminen liittyy väestön hallintaan ja sen määrään ja väestön määrä puolestaan vaikuttaa valtion vahvuuteen.⁸ Toisaalta seksuaalisuuteen kohdistuneeseen julkiseen kiinnostukseen on kietoutunut käsitys seksuaalisuudesta läntisten yhteiskuntien ”salaisimpana salana”, kuten Kaisa Siveniuksen oivaltava käänнос Foucault’n muotoilusta kuuluu.⁹ Tämän yhteenkietoutumisen vuoksi seksiä koskevat kyselytutkimukset ovat kiinnostavia: ne pyrkivät tuottamaan julkista tietoa kaikkein yksityisimmästä.

Artikkeliani motivoi feministisen epistemologian näkökulma kyselytutkimuksiin, joka korostaa tutkijan aseman merkitystä sille, miten tutkimuksessa tuotettavaa tietoa tulkitaan. Toisin sanoen näkökulma kyseenalaistaa ajatuksen kysymyksen asettamisen ja vastausten tulkinnan neutraaliudesta.¹⁰ Esimerkiksi seksistä ja seksuaalisuudesta kysyminen kyselytutkimuksessa on tuottavaa, sillä jonkin tapahtuman nimeäminen seksiksi vaikuttaa siihen, miten se koetaan myös yksilötasolla.¹¹ Paikannan käsittelemiäni tutkimuksia pohtimalla, millaiset niin yhteiskunnalliset kuin tieteiden sisäisetkin muutokset ovat vaikuttaneet näiden kyselytutkimusten kehitykseen ja niissä tapahtuneisiin muutoksiin. Tutkimallani aikavälillä, 1970-luvun alusta 1990-luvun loppuun, seksitutkimuksessa tapahtui kansainvälisesti paradigman muutos, jossa lisääntymiserveytyen keskittyvästä tutkimuksesta siirryttiin hiv- ja aidskriisiin myötä laajempaan seksuaaliterveydelliseen näkökulmaan.¹² Samanaikaisesti suomalaisuuden käsite muuttui aiempaa keskustelunalaisemmaksi lisääntyneen matkustelun ja maahanmuuton myötä, kun Suomi muuttui maahanmuuton lähtömaasta vastaanottomaaksi ja suomalaisten ylitrajainen liikkuvuus lisääntyi.¹³ Liitän tarkastelemani tutkimukset yhteiskunnallisiin muutoksiin ja pohdin, miten ne heijastuvat tutkimusasetelmissa, miten niitä kommentoidaan jul-

kaisuissa ja miten ne näkyvät tuloksissa myös silloin, kun tutkijat eivät ole olleet kiinnostuneita juuri näistä kysymyksistä.

FINSEX-tutkimuksia ei ole aiemmin tarkasteltu tässä laajuudessa osana seksuaalisuutta koskevan tiedon tuotantoa,¹⁴ mutta tutkimukseni kytkeytyy keskusteluun seksiä koskevan tiedon tuottavasta vaikutuksesta.¹⁵ Sen sijaan itse FINSEX-tutkimusten kohdetta, suomalaista seksiä ja sen muutosta, artikkelini ei käsittele, vaan olen kiinnostunut tutkimusten tuottamista seksuaalisuuden ja suomalaisuuden rajoista. Käytän tutkimuskäsitteinäni seksiä ja seksuaalisuutta, vaikka FINSEX-tutkimuksessa ovat esiintyneet käsitteet sukupuolielämä ja sukupuolisuus näiden synonyymeinä vielä silloinkin, kun yleisesti suomalaisessa keskustelussa oli siirrytty puhumaan seksuaalisuudesta. Samoin kutsun tutkimaani jatkumoa FINSEX-tutkimuksiksi, vaikka tämä termi on vasta jälkikäteisesti ulotettu kattamaan myös varhaisimmat seksitutkimukset. Rajaan tarkasteluni tutkimusten suomenkieliseen käsitteistöön. Tutkimuslomakkeissa käytetyt ruotsinkieliset termit sekä käsitteiden kääntäminen tutkimusjulkaisuissa englanniksi olisivat kokonaan oman tutkimuksensa aihe.

Suomalaisten aviollinen sukupuolielämä 1970-luvun alussa

Vaikka seksuaalisuus on ollut tieteellisen tutkimuksen kohteena käsitteen kehittämistä saakka 1800-luvun loppupuolella, erityinen muutos seksuaalitutkimuksen historiassa tapahtui Alfred Kinseyn työn myötä 1940-luvun lopun ja 1950-luvun alun Yhdysvalloissa. Siinä missä aiempi tutkimus oli keskittynyt seksuaalisuuden ongelmiin, vähemmistöihin tai seksuaalikehityksen kuvaamiseen yksilötasolla, Kinseyn tavoitteena oli erilaisten seksuaalisuuden ilmiöiden yleisyyden mittaaminen ja seksuaalisen käyttäytymisen kuvaaminen ilman julkilausuttua normatiivista tavoitetta.¹⁶ Kinseyn tutkimuksia onkin kuvattu uutta tieteellistä paradigmaa edustaneiksi juuri siksi, että ne keskittyivät seksuaa-

liseen käyttäytymiseen ja suuntautuivat koko väestöön.¹⁷ Kinseyn työstä tuli tunnettua ympäri läntisen maailman.¹⁸

Muutokset niin tutkimuksessa kuin seksuaalisuuden asemassa julkisessa keskustelussakin vaikuttivat seksuaalisuutta koskevaan tutkimukseen 1960-luvulla. Marja Alastalo on kuvannut, miten 1960-luvulla kvantitatiivisen sosiologisen tutkimuksen tavoitteeksi muodostui väestötasolla yleistettävän otannan käyttäminen tutkimusaineistoa muodostettaessa.¹⁹ Saman vuosikymmenen aikana julkinen keskustelu seksistä ja seksuaalisuudesta laajeni. Suomalaisessa keskustelussa korostui tarve tuottaa ja levittää oikeaa tietoa seksuaalisuudesta – tähän keskusteluun otti osaa myös lääketieteen opiskelija ja lääkäri Kimmo Leppo, josta tuli sittemmin yksi ensimmäisen seksitutkimuksen tekijöistä.²⁰ Seksuaalisuutta koskevan julkisen keskustelun muutosta kuvataan ensimmäisen seksitutkimuksen raportissa ”ajan kypsymisenä”.²¹

Ensimmäinen suomalaisten ”sukupuolielämää”, kuten aikalaiskäsite kuului, koko väestön tasolla kartoittanut kyselytutkimus toteutettiin vuonna 1971. Tuolloin kansainvälisesti vertailtuna tutkimus oli varsin ainutlaatuinen: ainoa vastaava aiempi tutkimus oli tehty Ruotsissa vuonna 1967 ja suomalainen tutkimus perustui pitkälti ruotsalaiskyselyn menetelmiin.²² Nämä pohjoismaiset seksitutkimukset pystyivät hyödyntämään kattavaa väestökirjanpitoa ja toteuttamaan osallistujien valinnan satunnaisotannalla, toisin kuin Kinsey, jonka laajat tutkimukset perustuivat vapaaehtoisten sekä kokonaisuudessaan haastateltujen yhteisöjen tutkimukseen.²³ Tästä huolimatta pohjoismaisten tutkimusten menetelmissä Kinseyn vaikutus oli selvä, mitä myös suomalaisen tutkimuksen raportissa hyvin kuvattiin.²⁴ Suomalaisitutkimus sai, monien vaiheiden jälkeen, päärahoituksensa Valtion yhteiskuntatieteelliseltä ja lääketieteelliseltä toimikunnalta ja kyseessä oli ensimmäinen toimikuntien yhteisesti rahoittama hanke, mikä osaltaan kuvaa seksitutkimuksen tieteidenvälistä asemaa.²⁵

Ensimmäinen seksitutkimus toteutettiin käyntikyselynä, jossa haastattelijä vieraili otokseen valittujen 2492 vastaajan luona ja esitti suullisesti osan kysymyksistä. Yksityisemmiksi mielletyt tai

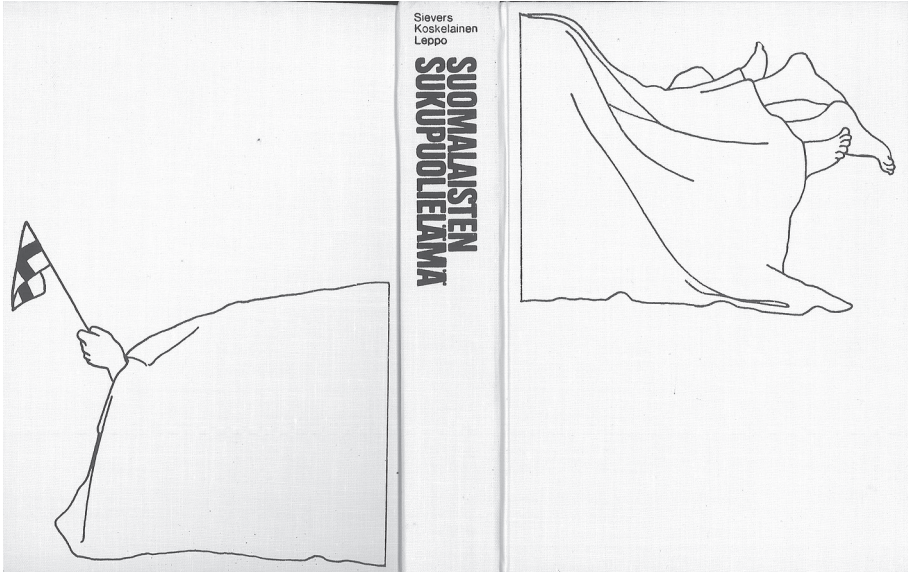
sellaisiksi esitutkimusten perusteella osoittautuneet kysymykset esitettiin kirjallisesti lomakkeella, jonka vastaaja täytti haastattelijan läsnä ollessa, mutta tämän näkemättä. Tutkimuksen toteutus on kuvattu tutkimusraportissa tarkasti ja se antaa yksityiskohtaisen kuvan siitä, millainen kyselymenetelmä oli Suomessa 1970-luvun alussa mahdollinen. Tutkimus pidettiin ennen sen toteuttamista tarkasti julkisuudelta piilossa, eikä myöskään otokseen valituille kerrottu ensimmäisessä yhteydenotossa tutkimuksen varsinaista aihetta: heille tiedotettiin vain, että heidät on valittu ”lääketieteellis-sosiologiseen haastattelututkimukseen”²⁶. Niukan tiedotuksen tavoitteena oli vähentää mahdollisuuksia haastattelusta kieltäytymiseen. Tutkijat pohtivatkin, pysyikö heidän toimintatapansa vielä tutkimuseettisten vaatimusten puitteissa: ”[L]ukijan harkittavaksi jää, ylittikö manipuloinnin taso siedettävyyden rajat”²⁷.

Tutkimuksen haastattelijoina toimivat terveystieteilijät ja kättilöt, jotka toteuttivat haastattelut omalla työskentelyalueellaan tai sen lähiympäristössä, joten he usein tunsivat etenkin pienemmillä paikkakunnilla ainakin osan haastateltavista.²⁸ Osin sitoutuneiden haastattelijoiden ansiosta tutkimuksen vastausprosentti muodostuikin erittäin korkeaksi: haastateltavasta näytteestä (perusjoukko, josta on poistettu ne, joita ei esimerkiksi sairauden tai kielitaidon vuoksi voitu haastatella) saatiin haastateltua 92,9 prosenttia ja 91,4 prosenttia täytti yksityisempiä kysymyksiä kartoittaneen lomakkeen.²⁹ Kyselytutkimusten historiaan suhteutettaessa tässä tutkimuksessa on vielä tunnistettavissa vanhempien vaiheiden piirteitä: Robert M. Grovesin mukaan yli 90 prosentin vastaajaosuudet olivat varhaisemmissa tutkimuksissa yleisiä, koska niihin kohdistui positiivista uteliaisuutta.³⁰ Kuten Groves toteaa, kyselytutkimukset ovat mahdollisia vain, jos niiden vastaajat ovat tavoitettavissa ja jos yhteiskunnassa vallitsee sellainen luottamus, että tuntemattoman esittämiin kysymyksiin vastaan.³¹ Suomessa selvästi nämä ehdot toteutuivat jopa yksityisiin asioihin pureutuneen seksitutkimuksen kohdalla.

Tätä ensimmäistä tutkimusta ei vielä kutsuttu FINSEX-tutkimukseksi, mutta se on myöhemmin luettu osaksi tutkimuksen

jatkumoa, kun vuonna 1993 jatkotutkimuksen julkaisun yhteydessä Kontula ja Haavio-Mannila korostivat, miten suomalainen tutkimus edustaa kansainvälistä kärkeä juuri pitkän ajallisen perspektiivin vuoksi.³² FINSEX-lyhenteeksi myöhemmin tiivistynyt suomalaisuus näkyi kuitenkin jo ensimmäisen tutkimusjulkaisun nimessä, *Suomalaisten sukupuolielämä*, sekä kannessa, jossa peiton alta vilkutetaan takakannen puolella pientä Suomen lippua (kuva 1). Kuitenkin se, ketkä tutkimus määritteli suomalaisiksi, tuotti kiinnostavia rajoituksia. Ilmeisin rajoituksista oli ikä: aikuisväestöön, eli yli 18-vuotiaisiin, rajaamisen lisäksi tutkimuksessa oli varsin alhainen yläikäraja, 54 vuotta. Rajausta perustui esitutkimusten kokemukseen siitä, että vanhempien ikäluokkien suhtautuminen seksuaalisuutta koskeviin kysymyksiin olisi torjuvaa, mikä aiheuttaisi tutkimuksen yleistettävyyttä nakertavaa katoa.³³ Toinen rajausta koski asuinpaikkaa, sillä ulkomailla asuvat suljettiin tutkimuksen ulkopuolelle. Tutkimuksen otokseen sattui silti ulkomaille muuttaneita, jotka olivat vielä kirjoilla Suomessa, koska Ruotsiin muutto oli 1970-luvun vaihteessa kiivaimmillaan.³⁴ Lisäksi, koska kysely toteutettiin suomeksi ja ruotsiksi, se rajautui vain näitä kieliä osaaviin, eikä kaksi otokseen valikoitunutta voinut vastata, koska he eivät osanneet riittävästi kumpakaan kieltä.³⁵

Siitä huolimatta, että tutkimuslomake oli saatavilla vain suomeksi ja ruotsiksi, osallistujilta kysyttiin heidän äidinkieltään. Toisin sanoen tutkimuksessa huomioitiin mahdollisuus, että kaikki vastaajat eivät olleet suomen- tai ruotsinkielisiä, vaikka vastasivat näillä kielillä. Neljä vastaajaa ilmoittikin, että heidän äidinkieltensä oli jokin muu kieli. Näiden yksittäisten vastaajien vastauksia tarkastelemalla piiryy kiinnostava kuva vastaajajoukon moninaisuudesta, myös muuten kuin äidinkielen osalta. Esimerkiksi eronneen helsinkiläisnaisen vastauksista näkyy ristiriitainen suhtautuminen omaan seksuaalisuuteen: vastaaja kertoi seksuaalisen suuntautumisen (lomakkeella käytetty termi oli ”sukupuolivietti”) kohdistuvan yhtä lailla naiseen kuin miehiin, mutta hän ei osannut ottaa kantaa kysymykseen siitä, tulisiko homoseksuaalisuutta pitää yhteiskunnassa yksityisasiana. Vastaa-

*Sievers & Koskelainen & Leppo: Suomalaisten sukupuolielämä 1974.
Kuva: Jorma Nousiainen.*

jalle ortodoksinen uskonnollisuus oli elämässä tärkeä asia, mikä saattaa selittää hänen näkemystään. Vastaaja arvioi kuitenkin seksuaalisen elämänsä olevan melko tyydyttävää, eikä vastauksista voi päätellä, ovatko hänen seksuaaliset kokemuksensa miesten vai naisten kanssa.³⁶

Tutkimuksessa kerättiin vastaajien taustatietoina iän, sukupuolen, asuinpaikan ja työmarkkina-aseman lisäksi tietoja heidän yhteiskuntaluokastaan, heidän isänsä (tai huoltajansa) yhteiskuntaluokasta sekä heidän tulotasostaan ja koulutuksestaan. Kiinnostavasti kysymykset yhteiskuntaluokasta ja tulotasosta esitettiin yksityisesti täytettävällä lomakkeella, sillä tutkijat arvioivat, että niihin vastaaminen suullisesti saattaisi olla vaikeaa tai että haastattelija vaikuttaisi vastauksiin. Osin kysymysten määrittäminen arkaluontoiseksi riippuikin siitä, että kysyjänä olivat terveydenhuollon ammattilaiset: siinä missä tutkijat halu-

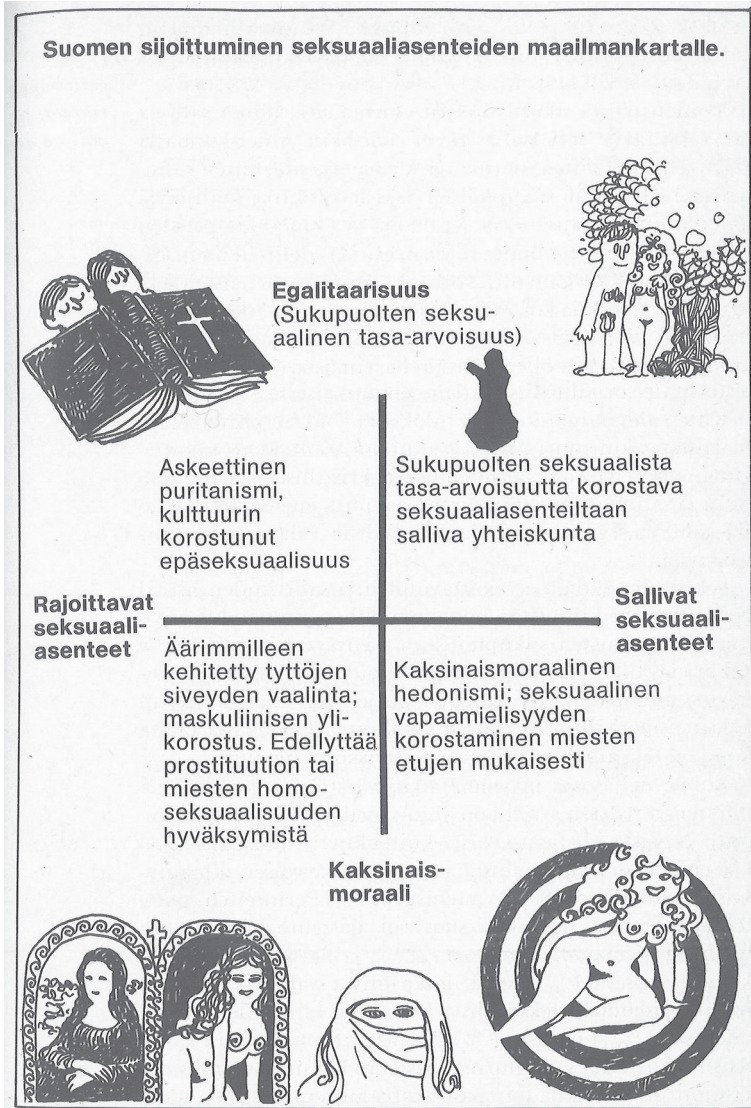
sivat välttää esimerkiksi luokkaa koskevien kysymysten vaikutusta haastateltavan suhteeseen oman alueensa terveydenhuollon työntekijään, kysymykset kuukautisista tai gynekologikäynneistä taas miellettiin sellaisiksi, joista naiset muutenkin keskustelevat terveydenhuollossa, joten ne saatettiin esittää suullisesti. Samalla suoranaisesti seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä lähestyttiin lääketieteellistään, mikä oli tutkijoiden mukaan erityisen tärkeää, jotta naiset kokisivat vastaamisen luontevaksi.³⁷

Yhteiskuntaluokkaa koskevissa vastauksissa heijastuu Suomen nopea muutos sodanjälkeisinä vuosikymmeninä. Siinä missä 38 prosenttia vastaajista ilmoitti isänsä kuuluneen maanviljelijäväestöön tai pienviljelijöihin, omalta kohdaltaan saman valinnan teki vain 14 prosenttia kysymyksiin vastanneista. Sen sijaan vastaajista 46 prosenttia sijoitti työväenluokkaan itsensä ja isänsä 39 prosenttia, alempaan keskiluokkaan itsensä 23 prosenttia ja isänsä 11 prosenttia sekä ylempään keskiluokkaan itsensä 11 prosenttia ja isänsä 8 prosenttia - lisäksi vajaa prosentti määritti itsensä ja isänsä kuuluvan ”ylimpään tai johtavaan yhteiskuntaryhmään”. Se, ettei työväenluokkaan sijoittuminen muuttunut tämän yleisemmäksi maanviljelijäksi sijoittumisen vähetessä kertoo, miten monista maanviljelijäperheiden lapsista tuli, ainakin omassa itsemäärittelyssään, enemmän keskiluokkaisia kuin työväenluokkaisia. Toisaalta kaikki vastaajat eivät kokeneet yhteiskuntaluokan määrittelyä omakseen: esimerkiksi edellä kuvattu helsinkiläisnainen valitsi vaihtoehdon ”en osaa sanoa, mahdoton sanoa” vastatessaan kysymyksiin omasta tai isänsä luokkasemasta, vaikka hän oli huomattavan pienituloinen. Kun tutkijat pohtivat yhteiskunnallisen aseman merkitystä suomalaisten seksuaaliasenteille, he totesivat koulutuksen selittävän kaikkein eniten havaittuja eroja – tosin sillä varauksella, että koulutustason nousun myötä nuoremmat vastaajat olivat myös pisimmälle kouluttautuneita.³⁸ Donna Drucker on analysoinut, miten Kinsey'n työssä sosiaaliluokalla oli keskeinen asema seksikäytäntöjä selittävänä tekijänä, tosin vain miesten kohdalla, ja myös hänen mallissaan koulutus oli tärkein sosiaaliluokan osoittaja.³⁹ Suomalaisutkijoiden kiinnostus yhteiskuntaluokkaan ja sen merkityk-

seen seksuaalisuudelle saattoikin osaltaan heijastaa Kinseyn tutkimusten vaikutusta.

Vaikka tässä tutkimuksessa ei vielä varsinaisesti tehty kansainvälisiä vertailuja, raportissaan tutkijat sijoittivat Suomen ”seksuaaliasenttien maailmankartalle” (kuva 2), eli nelikenttään, jossa Suomen neljännessä kuvasivat sallivat seksuaaliasenteet ja sukupuolten tasa-arvoisuus.⁴⁰ Tässä osiossa tutkijat eivät viitanneet mihinkään aiempiin kansainvälisiin tutkimuksiin, eikä 1970-luvun alussa vertailukelpoisia tutkimuksia edes ollut juuri saatavilla. Kuviossaan tutkijat asettivat sallivuuden vastakohtaksi ”kristillisen sukupuolimoraalin” ja selittivät sallivuuden tarkoittavan satunnaisten seksuaalisuhteiden, rinnakkaisuhteiden sekä homoseksuaalisuuden hyväksymistä. Nelikentän toinen akseli oli nimetty tasa-arvoisuudeksi ja sen selitettiin tarkoittavan naisten ja miesten seksuaalista tasa-arvoa, mutta se liitettiin myös naisten asemaan työmarkkinoilla. Tutkijoiden mukaan tutkimusajankohtana, 1970-luvun alussa, kamppailu kristillisen ja sallivan seksuaalimoraalin välillä on edelleen ajankohtainen, mutta heidän tulkintansa mukaan naisten alisteista asemaa kannattavat olivat jo häviämässä tasa-arvoa myös seksuaalisuuden saralla tukevalle enemmistölle.⁴¹ Tutkijoiden esittämän tasa-arvotulkinnan kannalta on huomattavaa, että tämä tutkimus ei käsitellyt lainkaan sukupuolistunutta tai seksuaaliväkivaltaa, mikä olisi tuonut tasa-arvon puutteet selvemmin näkyviin. Väkivallan sivuuttamista voikin pitää yhtenä Kinseyn tutkimusten seksuaaliliberalistisena perintönä.⁴²

Raportissaan tutkijat kuvasivat vaikeutta valita, mitä seksiin liittyviä sanoja tutkimuksessa tulisi käyttää: “[t]ämän alueen suomen- ja ruotsinkielinen sanasto on kieltämättä rikas, mutta kansankielen yleisesti tunnettuja sanontoja ei katsottu voitavan käyttää vakavassa tieteellisessä tutkimuksessa”.⁴³ Kansankielisiksi kuvaamiensa sanojen sijaan tutkijat valitsivat sanan ”sukupuoliyhteys” kuvaamaan seksuaalisia suhteita, sillä vielä 1970-luvun alussa sanat seksi ja seksuaalisuus eivät olleet vielä korvanneet, etenkin tieteellisessä tekstissä, ”sukupuolielämää” terminä.⁴⁴ Toinen sana, jota tutkijat käyttivät sukupuoliyhteyden kanssa syno-

Suomi seksuaaliasenteiden nelikentässä 1970-luvun alussa. Lähde: Sievers & Koskelainen & Leppo 1974, 147. Kuvat: Jorma Nousiainen.]

nyyminä, oli ”yhdyntä”. Koska tutkijoiden julkilausuttu tavoite oli keskittyä aviolliseen heteroseksuaalisuuteen, he jättivät samaa sukupuolta olevien välisen seksuaalisuuden kyselynsä ulkopuolelle lukuun ottamatta kyselyn lopussa esitettyä kysymystä ”sukupuolivietin” kohdistumisesta sekä homoseksuaalisuutta koskennutta asenneväittämää. Kuten Tuula Juvonen on todennut, tästä huolimatta ei ole varmuutta, että tutkimukseen osallistujat ovat tulkinneet käytetyt termit yksinomaisen heteroseksuaalisella tavalla, vaan vastaajien on ollut mahdollista ymmärtää omasta elämäntilanteestaan riippuen käsitteet myös toisin.⁴⁵

Kuvaillessaan tutkimuslomakkeensa rakennetta Sievers, Koskelainen ja Leppo antoivat vihjeitä siitä, miten he käsittivät seksuaalisten suhteiden etenevän. Lomakkeella kysyttiin ensin naimisissa olevilta vastaajilta, onko heidän avioliittonsa onnellinen ja tiedusteltiin heidän kokemuksiaan rakkaudesta. Tämän jälkeen ”lähti liikkeelle kysymyssarja, joka eteni ensimmäisestä suudelmasta ja vakituisen seurustelun aloituksesta ensimmäiseen yhdyntään.”⁴⁶ Järjestys sijoitti yhdyntään suutelusta alkavaan jatkumoon, jota kehysti ajatus rakkaudesta. Yhteys rakkauden ja seksin välillä näkyi myös lomakkeen asennekysymyksessä, jossa tiedusteltiin, onko ”sukupuoliyhteys” ilman rakkautta väärin. Kuten tutkijat huomauttivat, petting ymmärrettiin tutkimuksessa yhdyntään esileikiksi, mistä syystä sitä koskevia kysymyksiä ei esitetty niille vastaajille, joilla ei ollut yhdyntäkokemuksia.⁴⁷ Tällä tavalla tutkimus seurasi johdonmukaisesti määritelmäänsä, jossa seksi tarkoitti (oletetusti heteroseksuaalista) yhdyntää. Kiinnostavasti tutkijat myös arvioivat pettingin lähinnä Pohjoismaiden ulkopuolella harjoitettavaksi seksikäytännöksi ja käyttivät siitä lähinnä sanaa ”petting” mainiten käännöksen ”kiihotushyväily” vain kertaalleen. Sekä vierasperäisen sanan että Pohjoismaiden ulkopuolelle asettamisen voi katsoa kertovan tutkijoiden näemyksestä, jossa muu kuin yhdyntä näyttäytyy ei-suomalaisena seksikäytäntönä.

Moninaistuva seksi ja kansainvälistyvä suomalaisuus 1990-luvun alussa

Kun seksuaalisuudessa tapahtuneita muutoksia alettiin tutkia 1990-luvun alussa, tutkimusjulkaisun nimessä ”sukupuolielämä” oli vaihtunut ”seksiin” ja ”suomalaiset” oli korvattu yksikkömuotoisella ”suomalaisella”. Vertailtavuuden vuoksi tutkimus pyrittiin toteuttamaan mahdollisimman samoin kuin 1970-luvun alussa, mutta tavoitteesta huolimatta tutkimusasetelmaan tehtiin merkittäviä muutoksia. Tutkimuksen perusjoukon ikäraja nostettiin 54 vuodesta 74 vuoteen, jolloin mukana olivat kaikki aiemmin tutkitut ikäluokat. Lisäksi tutkijat korostivat, ettei ikärajaus tarkoita, etteikö vanhempien ihmisten seksuaalisuus olisi sekä todellista että mielenkiintoista. Samoin 1990-luvun alussa terveydenhoitajien käyttäminen tutkimuksen haastattelijoina ei ollut enää mahdollista, vaan haastattelijat tulivat Tilastokeskuksesta. Nyt tutkimuksesta myös tiedotettiin julkisesti ja siihen valituille kerrottiin etukäteen suorasanaisesti sen aihe.⁴⁸ Tutkimuksen otokseen kuului 3049 vastaajaa ja vastausprosentiksi muodostui 75,9, jota tutkijat kuvaavat vastaavaksi kuin muissa samaan aikaan käynnissä olleissa kyselytutkimuksissa. Osmo Kontula selitti kadon kasvua suhteessa 1970-luvun alun tutkimukseen ihmisten vähentyneellä kiinnostuksella osallistua kyselytutkimuksiin sekä mahdollisesti Tilastokeskuksen haastattelijan vähäisemmällä arvovallalla terveydenhoitajiin verrattuna.⁴⁹

Siinä missä vuoden 1971 tutkimuksessa oli keskitytty avioliittoon, nyt tutkijat halusivat mukaan uusia aiheita, kuten seksuaaliset vähemmistöt, seksuaalisen ahdistelun ja erilaisten sairauksien vaikutuksen seksuaalisuuteen.⁵⁰ Muutoksessa näkyi yhtäältä laajentunut käsitys seksuaalisuudesta ja moninaistunut seksuaalisuutta koskeva julkinen keskustelu sekä toisaalta kytkös seksuaaliterveyden korostumiseen.⁵¹ Seksitutkimuksen tekikin uudelleen ajankohtaiseksi 1980-luvun aidskriisi ja sen synnyttämä tarve luotettavaan tietoon väestön seksitavoista terveysvaikutuksen suuntaamiseksi. Näistä muutoksista johtuen enemmistö tutkimuksen kysymyksistä oli uusia, mutta kolmannes kysymyk-

sistä toistettiin aiemman tutkimuksen mukaisesti. Tuula Juvonen on analysoinut, miten FINSEX-tutkimuksessa käytetyt homoseksuaalisuuteen liittyvät muotoilut ovat olleet sidoksissa omaan aikaansa. Erityisesti kysymys, jossa pyydettiin vastaajia ottamaan kantaan väittämään, onko ”homoseksuaalinen käyttäytyminen aikuisten kesken” yksityisasia, johon valtion ei tule puuttua, värittyi 1970-luvun alussa aivan erityisellä tavalla. Kun homoseksuaalisten tekojen rangaistavuus oli poistettu rikoslaista vuonna 1971, julkisesta kehottamisesta homoseksuaalisuuteen oli samalla tehty rikollista.⁵² Tällä tavoin homoseksuaalisuus oli juuri ennen ensimmäisen seksitutkimuksen toteuttamista virallisesti julistettu yksityisasiaksi. Sama laki oli voimassa vielä 1990-luvullakin, mutta pykälää ei käytännössä sovellettu.⁵³ Juvonen kuvaa, miten 1990-luvulla voimistuneet vaatimukset samaa sukupuolta olevien ihmisten parisuhteiden rekisteröinnin mahdollistamiseksi olivat tehneet homoseksuaalisuudesta julkisen keskustelun kohteen, ei enää yksityisasian, mikä on hyvin voinut muuttaa myös tämän kysymyksen tulkintaa.

Stuart Michaels ja Alain Giami kutsuvat tätä suomalaistutkimusta eräänlaiseksi hybridimuodoksi 1970-luvun heteroseksuaalisuuteen ja lisääntymisterveyteen keskittyneiden sekä 1990-luvun aidstudkimusten välillä.⁵⁴ Hybridisyys näkyy myös kyselylomakkeella. Toisin kuin vuoden 1971 tutkimuksessa, vuonna 1992 tutkimuslomakkeella annettiin selitykset käytetyille termeille. ”Yhdyntä” määritettiin tarkoittamaan vaginayhdyntää ja ”sukupuolilyhteys” tarkoittamaan ”sukupuolista vuorovaikutusta joko yhdynnässä, suuseksissä, anaalilyhdynnässä (yhdyntä peräaukkoon) tai käsin toista kiihottamalla”⁵⁵. Kuitenkin jo lomakkeen kolmannessa kysymyksessä tiedusteltiin, onko vastaaja ollut ”sukupuolilyhdynnässä” käyttäen termiä, jota ei oltu edellä määritely. Tämä kysymys toimi lomakkeella suodattajana siten, että jos vastaaja vastasi kielteisesti, hänet ohjattiin ohittamaan seuraavat 38 kysymystä. Samoin lomakkeella käytetyn laajemman seksikäsityksen vastaisesti itse raportissa toistui ajatus yhdynnästä ainoana seksin muotona. Esimerkiksi, kun tutkijat käsittelivät yhteiskunnan vaikutusta seksuaalisiin käytäntöihin, he kuvasivat

näitä seuraavasti: ”yhdyntä – sen säännöllisyys ja tekniikat – sekä yhdynnälle vaihtoehtoiset tavat saada seksuaalista tyydytystä kuten itsetyydytys ja pornografian käyttö.”⁵⁶ Tässä kuvauksessa yhdyntä mainitaan ainoana kumppanin kanssa harrastettavan seksin muotona.

Vuonna 1992 ei enää kysytty vastaajien äidinkieltä. Vaikka asiaa ei tutkimusjulkaisussa kommentoidakaan, on mahdollista, että otanta väestörekisteristä on toteutettu siten, että mukana on vain äidinkieleltään suomen- tai ruotsinkielisiä.⁵⁷ Siinä missä vuoden 1970 väestölaskennan mukaan 5473 Suomessa asuvan pääkieli oli muu kuin suomi, ruotsi tai saame, vuonna 1991 Suomessa asui äidinkieleltään muunkielisiä 35 498.⁵⁸ Toisin sanoen, samalla kun Suomessa oli aiempaa enemmän ihmisiä, joiden äidinkieli oli muu kuin suomi tai ruotsi, tässä tutkimuksessa kysymys kielestä ja samalla näiden ihmisten asema suomalaisina katoaa näkyvistä. Tutkimuksessa toistettiin ensimmäisen tutkimuksen taustatietokysymys siitä, mihin yhteiskuntaluokkaan vastaaja arvioi isänsä tai huoltajansa kuuluneen, mutta vastaajan omasta yhteiskuntaluokasta ei enää kysytty. Kysymystä yhteiskuntaluokasta ei myöskään käsitelty tutkimuksen raportissa suoraan, vaan Elina Haavio-Mannila keskittyi kuvauksessaan suomalaisen yhteiskunnan muutoksesta koulutuksen lisääntymiseen, kaupungistumiseen sekä ammattirakenteen muutokseen.⁵⁹

Tutkimus ei siis perehtynyt muunkielisten suomalaisten kokemuksiin, mutta sen sijaan se kartoitti suhteita ulkomaalaisten kanssa. Johdannossaan Kontula ja Haavio-Mannila kirjottivat, että tutkimuksessa ”tehdään myös retkiä salatun seksuaalisuuden maailmaan kun tarkastellaan suhteita ulkomaalaisiin ja työtovereihin, rinnakkaisuhteita, yksinasuvien seksuaalisuutta, seksuaalisia vähemmistöjä, seksuaalisia ongelmia sekä vastentahtoista seksuaalista lähestymistä ja seksistä maksamista.”⁶⁰ Tällä ryhmitelyllä seksi ulkomaalaisen kumppanin kanssa rinnastettiin erilaisiin vähemmistöikäyttäytymisen muotoihin ja sijoitettiin irralleen parisuhdekeskeisestä seksuaalisuudesta. Kyselylomakkeen termiä ”ulkomaalainen” ei määritelty, joten vastaajat ovat voineet tulkita hyvin toisistaan poikkeavilla tavoilla, keitä sanalla tarkoitettiin.

Vastanneista miehistä 20 prosentilla ja naisista 13 prosentilla oli tutkimuksen mukaan joskus ollut ulkomainen seksikumppani, ja tutkijat erittelivät, milloin suhde on tapahtunut ulkomailla matkustaessa ja milloin Suomessa, sekä miten ulkomaisesta kumppanista kertominen korreloi esimerkiksi keskimääräistä korkeamman seksikumppanien määrän kanssa.⁶¹

Siitä huolimatta, että ulkomaalaisista kumppaneista kertoneilla oli ollut keskimääräistä useammin paljon kumppaneita, heidän joukossaan oli kuusi vastaajaa, joiden ainoa seksikumppani oli ollut ulkomaalainen. Kaksi näistä vastaajista oli naisia, joilla oli ollut vain yksi kumppani, mutta he kertoivat silti, että heillä oli ollut ”useampia kertoja” suhde ulkomaalaisen kanssa Suomessa, minkä voi tulkita siten, että heillä oli ollut pidempikestoinen suhde saman kumppanin kanssa. Näistä vastaajista toinen oli naimisissa ja ollut suhteessa puolisonsa kanssa 26 vuotta. Toinen taas eli avoliitossa ja oli tutustunut puolisoonsa lomamatkalla vuosi sitten. Tämän 20-vuotiaan vastaajan vastauksissa paljastuu ensinäkemältä ristiriitaiselta vaikuttava tieto, kun hän kertoi, että hänellä oli ollut vain yksi kumppani, mutta myöhemmin hän vastasi, että hänellä on ollut seksisuhde toisen kanssa nykyisen suhteensa aikana. Tämä olisi mahdollista tulkita vastaamisvirheenä, mutta todennäköisesti selitys on toinen: vastaaja kertoi ”sukupuolisen kiinnostuksensa” kohdistuvan yhtä lailla naisiin ja miehiin ja että hänellä oli yksi seksikokemus naisen kanssa. On siis mahdollista, että vastaaja on vastannut kysymykseen siitä, monenko kanssa hän on ollut ”sukupuoliyhteydessä” mainitsemalla vain miespuolisen kumppaninsa, mutta kun on kysytty ”sukupuolisuhteesta” nykyisen suhteen aikana, hän on maininnut naispuolisen kumppaninsa.⁶² Tämä esimerkki osoittaa, miten vastaajat saattavat tulkita tutkijoiden käyttämät käsitteet eri tavoin ja miten yksittäisten vastausten tarkastelu voi paljastaa ristiriitaisilta näyttävien valintojen takaa vastaajan neuvottelut omien kokemustensa ja kyselylomakkeen määritelmien välillä.

Kansainvälinen vertailu ja seksin määrittely 1990-luvun lopulla

Vuonna 1999 seksitutkimus toteutettiin kolmannen kerran, mutta tällöin kustannussyistä postikyselynä, ei enää käyntikyselynä. Kuten oletettua, tämä johti vastaajaosuuden merkittävään laskuun ja tutkimuksen otokseen valituista 3300 vastaajasta lomakkeensa palautti 45,8 prosenttia. Tutkimus perusjoukko määriteltiin 18-81-vuotiaiksi ja erityisesti naisten joukossa nuoret vastasivat merkittävästi useammin kuin vanhemmat.⁶³ Tutkimuksen toteuttaminen postikyselynä myös muutti vastaamisen luonnetta, koska tilanne ei enää edennyt haastattelijan ohjaamana, vaan vastaajalla oli käytössään koko kysely, johon hän saattoi vastata haluamassaan järjestyksessä.⁶⁴ Kysymystä vastaajien äidinkielestä ei esitetty, mutta kysymys vastaajan sosiaaliryhmästä oli palannut lomakkeelle. Lapsuudenperheen osalta luokasta ei kysytty, mutta vastaajaa pyydettiin asettamaan itsensä ammattinsa perusteella ylempiin tai alempiin toimihenkilöihin, työntekijöihin, maanviljelijöihin, muihin yrittäjiin tai ei työssä oleviin.⁶⁵ Koska tämän tutkimuksen kato oli aiempia tutkimuksia huomattavasti suurempi, Haavio-Mannila ja Kontula erittelivät raportissaan huolellisesti, miten kadon jakautuminen vaikuttaa tutkimuksen luotettavuuteen. Tässä yhteydessä käsiteltyjen demografisten muuttujien joukossa ei analysoitu sosiaaliryhmään tai yhteiskuntaluokkaan kuulumista, arvatenkin osaltaan siksi, ettei kysymystä ollut esitetty samassa muodossa aiemmissä tutkimuksissa, eikä sen avulla voinut siksi verrata tätä tutkimusta aiempiin.⁶⁶

Siinä missä aiempia tutkimuksia tehdessä ei ollut vielä käytettävissä paljonkaan kansainvälisiä tutkimuksia, joihin Suomen tuloksia voisi verrata, tämän kolmannen tutkimuksen keskiössä olivat vertailut Suomen ”naapureihin”. Ruotsissa oli toteutettu seurantatutkimus vuonna 1996 – vasta kolme vuosikymmentä ensimmäisen tutkimuksen jälkeen – ja suomalaiset tutkijat olivat toteuttaneet kyselytutkimukset Virossa ja Pietarin alueella Venäjällä vuonna 2000.⁶⁷ Nämä eri maiden kyselytutkimukset erosivat toisistaan melko paljon, mutta tutkijat pohtivat vain hyvin

lyhyesti näitä eroja ja keskittyvät siihen, mihin kysymyksiin eri maissa jätettiin vastaamatta. Myöhemmin julkaisemassaan artikkelissa Haavio-Mannila, Kontula ja Anna Rotkirch kuvaavat, miten suomalaiset vastaajat ovat valinneet virolaisia tai pietarilaisia todennäköisemmin vaihtoehdon, että he ovat täysin eri mieltä tai täysin samaa mieltä esitetyn väitteen kanssa.⁶⁸ Tällöinkään he eivät pohdi, mitä vaikutuksia tällä vastaamistapojen erolla voisi olla tulosten tulkinnalle.⁶⁹

Vuonna 1999 tutkijoilla oli siis käytössään kolme eri aikoina Suomessa tehtyä tutkimusta, joita verrattiin yhteen tutkimukseen kustakin muusta maasta. Tämä asetelma tuotti tulkinnan, jossa muiden maiden tilanne rinnastui siihen, millainen Suomi oli ollut 1990-luvun tai 1970-luvun alussa, ja Suomessa tapahtuneista muutoksista tuli luonnollistettu polku, jota muut maat kulksivat tulevaisuudessa. Haavio-Mannilan ja Kontulan mukaan esimerkiksi ero siinä, miten suuri osuus vanhimpaan tutkittuun ikäpolveen kuuluvista oli tyydyttänyt kumppaniaan kädellä, oli merkittävä eri maiden välillä. Tutkijat päättelivät, että käsiseksi oli yleistynyt Ruotsissa aiemmin kuin Suomessa ja etenkin aiemmin kuin Virossa: “Virossa vanhemmat ihmiset, erityisesti naiset, olivat yleisesti pidättäytyneet käsiseksistä. Tällä sukupolvella ei ollut vielä tietoa käsiseksistä ja se häpesi esittää kumppanilleen sitä koskevia toiveita.”⁷⁰ Tulkinnassaan tutkijat korostivat seksuaalisuutta koskevan uuden tiedon leviämisen merkitystä seksuaalisten käytäntöjen muutokselle.

Artikkelissaan Haavio-Mannila, Rotkirch ja Kontula kuvasivat Suomea ja Viroa “modernimmiksi”, lainausmerkeissä, kuin Pietaria.⁷¹ Modernius viittasi seksin ymmärtämiseen viihteellisenä ennemmin kuin sidottuna pysyviin suhteisiin tai lasten hankintaan. Mieskeskeinen kaksinaismoralismi ja verraten korkea ensimmäisen yhdyntän ikä taas tulkittiin tutkimuksessa merkeiksi perinteisyydestä.⁷² Tutkijat kuvasivat esimerkiksi, miten perinteinen kaksinaismoralismi Pietarissa sallii rinnakkaisuhteet avioliitossa miehille, mutta ei naisille. Suomessa taas oli tutkijoiden mukaan tasa-arvoista, koska asenteet naisten ja miesten avioliiton ulkopuolisiin suhteisiin olivat hyvin samanlaiset.⁷³

Tapa, jolla näitä havaintoja tutkimuksessa kuvattiin, osoittaa, miten suomalainen seksuaalisuus ymmärrettiin virolaista tai pietarilaista edistyneempänä. Asettaessaan avioliiton ulkopuolisten suhteiden sallimisen osaksi seksuaalista vapautta, tutkijat huomauttivat, että Suomessa on siirrytty 1990-luvun aikana kohti aiempaa vahvempaa parisuhdeuskollisuuden korostamista.⁷⁴ Tutkijat yhdistivät tämän muutoksen avoliittojen sekä sellaisten suhteiden yleistymiseen, joissa pari asuu erillään. He olettivat, että suhtautuminen rinnakkaisuuteisiin muuttuisi kielteisemmäksi myös Virossa ja Pietarissa, kun nämä suhdemuodot yleistyvät.⁷⁵ Rinnakkaisuusuhdeiden hyväksymättömyys ei ollut siis merkki seksuaalisen sallivuuden puutteesta Suomessa, vaan seuraavan suhdemuotojen kehityksen vaiheen saavuttamisesta.

Tutkimuksessa Suomen ja Ruotsin edustaman seksuaalisen sallivuuden vastapariksi muodostui ajatus sosialistisesta seksuaalikulttuurista. Tämä kytkettiin yhtäältä materiaaliin olosuhteisiin, kuten luotettavan ehkäisyn puutteeseen ja siitä johtuvaan eitoivottujen raskauksien yleisyyteen.⁷⁶ Myös suhteessa prostitutioon tutkijat viittasivat ”perinteiseen sosialistiseen prostitutioon vastustamiseen” tutkimuksen vanhemmissa ikäluokissa Pietarissa selittämättä, miksi tämä vastustus olisi sosialistista.⁷⁷ Vaikka käsitystä sosialistisesta seksuaalikulttuurista ei tarkasti määritellä, siihen kytkeytyivät ajatukset kulttuurisesta pysähtyneisyydestä ja kansainvälisten vaikutteiden puutteesta. Tämä käsitys muotoiltiin selkeimmin artikkelissa kaksinaismoraalista, jossa Haavio-Mannila ja Kontula kuvasivat seksuaalisen vallankumouksen alkaneen länsimaista 1960-luvulla ja saavuttaneen osin laimentuneena Venäjän vasta 1980-luvun lopulla.⁷⁸ Tässä artikkelissa tutkijat myös kytkivät yhteen maantieteellisen ja ajallisen etäisyyden kuvatessaan, miten seksielämä Virossa ja Pietarissa 1990-luvulla muistutti suomalaista 1970-luvulla. Tämä vertaus painotti Suomen kehitystä mallina, jota vasten näitä maita voidaan verrata. Näin ajatus sosialistisesta seksuaalisuudesta täytti paikan, joka oli ollut ensimmäisessä tutkimuksessa uskonnollisen rajoittavilla kulttuureilla. Kuitenkin, kuten Kateřina Lišková on osoittanut, käsitykset seksuaalisuudesta olivat moninaisia ja ajassa muuttu-

via myös sosialistimaissa.⁷⁹ Hänen tutkimansa Tšekkoslovakian esimerkki auttaa kyseenalaistamaan ajatuksen siitä, että seksuaalisuuden muutokset olisivat aina peräisin lännestä.

Vuoden 1992 tutkimusta oli kritisoitu julkisuudessa siitä, että sen tulosten mukaan miehet kertoivat huomattavasti useammista seksikumppaneistaan kuin naiset, mikä vaikutti ristiriitaiselta ja epäuskottavalta. Vastaava epäsuhta on kansainvälisestikin tavalinen tulos seksitutkimuksissa.⁸⁰ Seuraavan tutkimuksensa raportissa Haavio-Mannila ja Kontula vastasivat tähän kritiikkiin ja esittivät ristiriidalle mahdollisia selityksiä. Yksi heidän oletuksistaan oli, että miehet ja naiset määrittäisivät erilaiset kokemukset seksiksi.⁸¹ Lukuisissa tutkimuksissa onkin, ainakin 1990-luvulta alkaen, kartoitettu, miten ihmiset ymmärtävät seksin ja muut seksitutkimuksessa käytetyt termit.⁸² Useimmat näistä tutkimuksista ovat käyttäneet menetelmänään joko listaa erilaisista tilanteista, joista vastaajat ovat valinneet, mikä on seksiä, tai kuvanneet kuvitteellisen tilanteen, josta on tiedusteltu, onko se vastaajien mielestä seksiä.⁸³ Suomalaistutkimuksessa vastaajia pyydettiin kirjoittamaan vapaamuotoisesti, mitä Teidän ja kumppanin välillä on VÄHINTÄÄNKIN täytyntä tapahtua, jotta olette laskeneet sen sukupuoliyhteydeksi.⁸⁴ Muihin seksin määritelmiä koskeviin tutkimuksiin verrattuna Haavio-Mannilan ja Kontulan tutkimus oli yhtäältä avoimempi ja laadullisempi, koska se perustui suoraan vastaajien omiin kuvauksiin ja toisaalta edustavampi, sillä heillä oli vastaajinaan otos suomalaisesta aikuisväestöstä, mikä on tällaisissa tutkimuksissa melko poikkeuksellista.

Kysymykseen seksin määritelmästä vastasi 46 prosenttia koko kyselyn vastaajista. Alhainen osuus kertoo yhtäältä siitä, miten avokysymys pitkän lomakkeen lopulla on saattanut uuvuttaa vastaajia, mutta toisaalta vastaukset osoittavat myös, miten vaikeaa osallistujille oli määritellä, mitä seksi tarkkaan ottaen on heille. Vastauksissa yhtäältä pidettiin kysymystä tyhmänä ja kirjoitettiin, että ”se on salaisuus”. Toisaalta niissä viitattiin myös siihen, miten on itsestään selvää, mitä sukupuoliyhteys tarkoittaa. Esimerkiksi yhden vastaajan mukaan sukupuoliyhteys tarkoittaa ”sitä tavallista vaan” ja toisen mukaan: ”Se mitä todella tarkoite-

taan tällä asialla. Hipelöinnit eivät riitä!” Näistä vastauksista voi vähintään arvella, että ”tavallinen” ja ”mitä todella tarkoitetaan” viittaavat yhdyntään. Toisaalta jotkut vastaajat erikseen mainitsivat, että heidän määritelmänsä ei välttämättä edellytä yhdyntää. Yhteensä niitä, joiden vastauksissa ei mainittu yhdyntää lainkaan tai määriteltiin ”sukupuoliyhteys” vähintään vaihtoehtoisesti ilman yhdyntää oli 170, eli 11 prosenttia koko kyselyyn vastanneista.⁸⁵ Tutkimuksessaan Haavio-Mannila ja Kontula eivät analysoi, mikä osuus vastaajista on määritellyt seksin milläkin tavalla vaan ainoastaan jaottelevat vastauksia sukupuolen mukaan kolmen kategorian alle: ensimmäisenä yhdyntä, toisena koskettelu, käsi-, suu- ja anaaliseksi ja kolmantena orgasmi. Ryhmittely toistaa tutkijoiden lähtökohtaa, jossa yhdyntä on itsestään selvä seksin muoto, sillä yhdyntä-kategoriaan on listattu myös sellaisia vastauksia, joissa yhdyntään ei edes viitata. Esimerkiksi vastaus “[m]ikäli ymmärrän tuota kysymystä senhän kaikki tietävät että pöksyt pois ja poliisi” kuuluu yhdyntään kautta seksin määrittelevien vastausten ryhmään.⁸⁶

Seksin määritelmiä kuvaavien vastausten tarkastelu auttaa hahmottamaan, miten monella tavalla vastaajat voivat ymmärtää saman kysymyksen ja miten itse lomakkeen rakenne vaikuttaa vastaamiseen. Kysymyksen muotoilun siitä, mitä ”on VÄHINTÄÄNKIN täytynyt tapahtua” olivat jotkut vastaajat tulkinneet koskevan sitä, mitä ennen seksiä on tapahtunut ja he kuvasivat vastauksissaan suhteen etenemistä, edellytystä rakkaudesta tai naimisiinmenosta tai että ”sukupuoliyhteys” edellyttää seksuaalista halua. Lisäksi koska kysymys esitettiin aivan lomakkeen lopussa, edellä oli sekä määritelty ”sukupuoliyhteys” että kysytty erilaisista kokemuksista, mikä vaikutti vastauksiin. Tämän vaikutuksen tutkijat myös itse nostivat esiin.⁸⁷ Vastauksissa viitattiinkin lomakkeen määritelmiin sen lisäksi, että vastaajat määrittelivät termiä itse.

Sen lisäksi, että tutkimuksen tarjoamat määritelmät vaikuttivat vastauksiin, niistä näkyy myös, miten ymmärrys seksistä on sidoksissa omaan aikaansa. Kyselyn toteutusajankohtaan, vuoteen 1999 ja Yhdysvaltojen presidentti Bill Clintonin viraltapa-

nosta käytyyn keskusteluun liittyen eräs vastaaja viittasi suuseksiin ”niin sanottuina clintoneina” ja myös kolmen muun vastaajan kommenteissa esiintyi viite Clintoniin. Tuolloisessa yhdysvaltalaiskeskustelussa käytettiin seksitutkimusta sen perustelemiseen, onko suuseksi seksiä.⁸⁸ Lisäksi käyty keskustelu vaikutti siihen, miten amerikkalaisten määrittely seksistä muuttui: Jason D. Hans, Martie Gillen ja Katrina Akade nimeävät keskustelua seuraavina vuosina havaitun nopean laskun niiden opiskelijoiden osuudessa, joiden mielestä suuseksi on seksiä, Clinton-Lewinsky-efektiksi.⁸⁹ Suomessa vastaavaa vaikutusta tai muuta muutosta seksin määritelmässä ei voida jäljittää, koska kysymystä seksin määritelmästä ei ole myöhemmissä FINSEX-tutkimuksissa esitetty.

Suomalainen seksi ja muuttuvat määritelmät

Tässä artikkelissa olen tarkastellut FINSEX-kyselytutkimuksia, joiden avulla on kartoitettu suomalaista seksuaalisuutta ja samalla tuotettu rajanvetoa sille, keitä ovat suomalaiset – kuten myös sille, mitä on seksi. Suomalaisuus on määritetty tutkimuksessa tarkoittamaan Suomessa asuvaa aikuisväestöä, joka on pystynyt vastaamaan suomen- tai ruotsinkieliseen kyselylomakkeeseen. Tutkimuksessa suomalaisten välisiä eroja on tutkittu etenkin sukupuolen, iän tai sukupolven sekä jossain määrin koulutustaustan näkökulmasta. Ensimmäisessä kyselyssä vuonna 1971 vastaajilta tiedusteltiin sekä heidän omaa yhteiskuntaluokkaansa että heidän isänsä yhteiskuntaluokkaa, mutta analyysissaan tutkijat eivät nostaneet luokkaa esiin seksuaalisuuteen liittyviä eroja selittäväksi tekijäksi. Seksin muutoksen tutkimuksessa 1990-luvulla luokkaa tiedusteltiin kyllä, lapsuudenkodin osalta vuonna 1992 ja vastaajan sosiaaliryhmän osalta vuonna 1999, mutta tutkijoiden analyysissa se ei näkynyt. Vaikka luokka ei ollut erityisen keskeinen selittävä tekijä 1970-luvullakaan, sen merkityksen väheneminen myöhemmin voi liittyä yhtäältä luokkien vaikeammin tutkittavaan merkitykseen 1990-luvun Suomessa sekä toisaalta

siihen, miten tutkijoiden kiinnostus kohdistui ensisijaisesti seksuaalisuuden sukupolviin ja suomalaiseen seksuaalisuuteen kansainvälisissä vertailuissa.

FINSEX-tutkimukset ovat hyvä esimerkki kyselytutkimusten kehityksestä. Siinä missä ensimmäinen, vuoden 1971 tutkimus voitiin toteuttaa terveysisarten avustuksella ja informoimatta tutkimukseen valittuja etukäteen tutkimuksen aiheesta, tämä ei enää 1990-luvun alun tutkimuseettisen ajattelun mukaisesti ollut mahdollista. Samoin 1990-luvun aikana tutkimuksissa siirryttiin käyntihaastatteluista postikyselyyn, mikä laski vastausprosenttia, muutti vastaamista sekä saattoi osaltaan kertoa tutkimukselle annetun merkityksen vähenemisestä. Toisaalta, kuten Marja Alastalo on kuvannut, akateemisen sosiologian piirissä kyselytutkimukset muuttuivat 1960-luvun dominoivasta asemasta 1990-luvulle tultaessa marginaalisiksi.⁹⁰ Suhteessa tähän kehitykseen näiden tutkimusten pitäytyminen ensisijaisesti kyselyissä edustaa itse asiassa huomattavaa jatkuvuutta.

Suvi Ronkainen kutsuu lomaketutkimuksen paradoksiksi sitä, miten kyselyt toimivat parhaiten silloin, kun tiedetään tarkkaan, mitä pitäisi kysyä, jolloin saadaan tietoa kysyttävästä ilmiöstä väestötasolla.⁹¹ Tämä paradoksi on erityisen keskeinen seksitutkimuksen kohdalla. Seksin yksityisyyden vuoksi on hyvin vähän kyselyn ulkopuolisia tietoja, joiden perusteella tulosten luotettavuutta voidaan arvioida tai joiden avulla voidaan päätellä, tarkoittavatko kyselyssä käytetyt käsitteet vastaajille samaa kuin tutkijoille. Kyselytutkimuksen paradoksi on siis kaksinkertainen: emme tiedä, mitä kysyä, emmekä sitä, mistä saadut tulokset oikein kertovat. Olenkin tässä artikkelissa halunnut horjuttaa FINSEX-tutkimusten itsestäänselvyksiä suomalaisuuden ja seksin osalta katsomalla yleistävien tulkintojen taakse siihen kokemusten moninaisuuteen, jonka ne piilottavat. Tällöin on paljastunut, että kun ensimmäiseen tutkimukseen vastasi myös muita kuin suomen- ja ruotsinkielisiä, vastauksista näkyy säröjä Suomen oletettuun yksikulttuurisuuteen. Samoin 1990-luvun tutkimuksissa suhteet ulkomaalaisiin kumppaneihin osoittautuvat paitsi lyhyiksi lomaromansseiksi, myös pitkäaikai-

siksi avio- ja avoliitoiksi. Viimeisimmän käsittelemäni tutkimuksen avoimet seksin määritelmät horjuttavat käsitystä yhdyntästä ainoana määritelmänä sille, mitä on seksi.

FINSEX-tutkimuksen peruskäsitteet, suomalaisuus ja seksi, tuntuvat ensin ajateltuna itsestään selviltä, mutta kuten näiden kolmen tutkimuksen tarkastelu on osoittanut, niiden täsmällinen määrittely on mahdotonta. Jotain jää aina katveeseen ja tutkimuksen reunojen harmaalle alueelle. Koska FINSEX-tutkimus on kerännyt jo vuosikymmenten ajan mittavia aineistoja, jotka on luovutettu myös myöhemmän tutkimuksen hyödynnettäviksi, sen tuottamaa tietoa voi käyttää myös näiden reuna-alueiden tarkasteluun. Toki voi kysyä, onko määrällisen, yleistettävyyteen pyrkivän tutkimuksen näkökulmasta näillä harmailla alueilla merkitystä. Koska FINSEX-tutkimus on edustanut suomalaisessa julkisuudessa kuvaa siitä, millaista suomalainen seksi on, se on päässyt voimakkaasti muokkaamaan käsityksiämme seksistä ja seksuaalisuudesta. Siksi myös se, mitä tutkimus ei ole kuvannut, on oleellista ja laajan kyselyaineiston toisin lukemisen avulla näitä aiemmin näkymättömiä ymmärryksiä on mahdollista tavoittaa.

Viitteet

- 1 Kutsun tässä artikkelissa näitä käyntihaastattelua ja lomakekyselyä yhdistä-neitä sekä myöhemmin postitse toteutettuja tutkimuksia kyselytutkimuk-siksi. Muita mahdollisia termejä olisivat aikakin lomaketutkimus ja survey-tutkimus. Näiden käsitteiden eroista Alastalo 2005, 14–17.
- 2 Sievers & Koskelainen, & Leppo 1974.
- 3 Kontula & Haavio-Mannila, toim. 1993; Haavio-Mannila & Kontula 2001. Ensimmäinen näistä jatkotutkimuksista toteutettiin vuodenvaihteessa 1991–1992, mutta siihen viitataan yleisesti vuoden 1992 tutkimuksena.
- 4 Kyselytutkimusten aineisto on saatavilla vuosien 1971 ja 1992 tutkimusten osalta Tietoarkistosta: Koskelainen, Osmo & Leppo, Kimmo & Sievers, Kai: Suomalainen seksi 1971. Versio 2.0 (2018-08-10); Haavio-Mannila, Elina & Kontula, Osmo: Suomalainen seksi 1992. Versio 2.0 (2018-08-10). Vuoden 1999 aineiston SPSS-tietokannan olen saanut käyttööni tutkimusprofessori Osmo Kontulalta, jota haluan kiittää avusta.
- 5 Kettunen 2008, 16.
- 6 Vastaavista otannan rajauksista ks. Alastalo 2005, 140.
- 7 Juvonen 2002.
- 8 Foucault 1998, 24–25. Foucault'n biovallan käsitteestä seksuaalisuutta kos-kevan tiedon tuotannossa, ks. myös esim. Haataja 2019, 14; 26–27.
- 9 Foucault 1998, 32.
- 10 Esim. Ronkainen 2004.
- 11 Esim. Peterson & Muehlenhard 2007, 267.
- 12 Juvonen 2002; Michales & Giami 1999.
- 13 Näiden muutosten vaikutuksesta suomalaisuuden määrittelyyn ks. esim. Mulinari & Keskinen & Irni & Tuori 2009.
- 14 Ks. kuitenkin Juvonen 2002 homoseksuaalisuutta koskevien kysymysten osalta ja Michales & Giami 1999 vuoden 1992 tutkimuksen osalta sekä Helén 2008, 242–244.
- 15 Erityisesti seksioppaiden osalta ks. Haataja 2019; seksuaalivalistuksen ja -kasvatuksen osalta ks. Hélen & Yesilova 2003.
- 16 Kinseyn tutkimuksista ks. esim. Drucker 2014.
- 17 Michaels & Giami 1999, 402.
- 18 Esim. Kinseyn vaikutuksesta Ruotsissa ks. Lennerhed 1994, 36–39, Länsi-Euroopassa Herzog 2006 ja Kinseyn perinnöstä laajemmin esim. Drucker 2014, 2.

- 19 Alastalo 2005, 131–140. Kyselytutkimusten kansainvälisestä kehityksestä ks. Groves 2011.
- 20 Saksholm 2020, 67–85. 1960-luvun seksuaalisuuskeskustelusta ks. myös Helén & Yesilova 2003, 245–246.
- 21 Sievers & Koskelainen & Leppo 1974, 39–40.
- 22 Zetterberg 1969. Suomalaisen tutkimuksen alusta ks. myös Helén 2008, 242–243. Helén tosin kirjoittaa, että suomalainen tutkimus ei olisi, toisin kuin ruotsalainen, perustunut yhteen laajaan väestötutkimukseen vaan useampien kyselyjen yhdistelmään. Helén viitannee tässä varsinaista tutkimusta edeltäneisiin esitutkimuksiin, sillä vuoden 1971 tutkimus perustui väestörekisteristä tehtyyn satunnaisotantaan.
- 23 Kinseyn otantamenetelmästä Drucker 2014, 101–106.
- 24 Sievers & Koskelainen & Leppo 1974, 9–14. Yleisemminkin suomalainen 1960-luvun sosiologinen kyselytutkimus sai paljon vaikutteita Yhdysvalloista: Alastalo 2005, 84–85.
- 25 Sievers & Koskelainen & Leppo 1974, 49–50; rahoituksesta tarkemmin Sievers & Koskelainen & Leppo 1974, 502–504.
- 26 Sievers & Koskelainen & Leppo 1974, 52.
- 27 Sievers & Koskelainen & Leppo 1974, 523.
- 28 Sievers & Koskelainen & Leppo 1974, 523–525.
- 29 Kadon muodostumisesta ja erittelystä Sievers & Koskelainen & Leppo 1974, 530–536.
- 30 Groves 2011, 863. Vastaajakadon muutoksista suomalaisissa tutkimuksissa ks. Alastalo 2005, 140–144.
- 31 Groves 2011, 870.
- 32 Kontula & Haavio-Mannila 1993, 16.
- 33 Sievers & Koskelainen & Leppo 1974, 516.
- 34 Sievers & Koskelainen & Leppo 1974, 532. Ruotsiin-muuton määristä ja alueellisesta jakautumisesta esim. Hänninen 2012, 135–138.
- 35 Sievers & Koskelainen & Leppo 1974, 53.
- 36 Vastaaja oli avioitunut ensimmäisen seksikumppaninsa kanssa, joten tämä kumppani oli mies, mutta hänellä oli ollut kolme muutakin kumppania.
- 37 Sievers & Koskelainen & Leppo 1974, 511–512.
- 38 Sievers & Koskelainen & Leppo 1974, 138–139.
- 39 Drucker 2014, 125–132; naisten osalta Drucker 2014, 146. Suomalaistutkijat mainitsevatkin, miten tutkimustietoa luokan merkityksestä seksuaalisuuteen liittyvissä kysymyksissä on olemassa lähinnä anglosaksisista maista: Sievers & Koskelainen & Leppo 1974, 62.
- 40 Sievers & Koskelainen & Leppo 1974, 146–149.

- 41 Kristillisen kaksinaismoraalin vastustamisen keskeisyydestä 1960-luvun seksuaaliradikaalien keskusteluissa ks. Saksholm 2020, 71–75.
- 42 Lennerhed 1994, 48–49.
- 43 Sievers & Koskelainen & Leppo 1974, 510.
- 44 Seksuaalisuus-käsitteen historiasta suomen kielessä ks. Sorainen 2011.
- 45 Juvonen 2002, 316.
- 46 Sievers & Koskelainen & Leppo 1974, 521.
- 47 Sievers & Koskelainen & Leppo 1974, 513.
- 48 Kontula 1993, 24–26.
- 49 Kontula 1993, 29. Kadon kasvu kyselytutkimuksissa etenkin 1990-luvulta alkaen on ollut kansainvälinen ilmiö: Groves 2011.
- 50 Kontula & Haavio-Mannila 1993, 17.
- 51 Seksuaaliterveyden tulosta seksuaalisuutta koskevan tiedontuotannon keskiöön 1970-luvulta alkaen ks. Hélen & Yesilova 2003 ja seksitutkimusten aihekirjon laajentumisesta myös Helén 2008, 243–244.
- 52 Juvonen 2002, 311–312.
- 53 Juvonen 2002, 312, mainitsee, että kehotuskielto olisi poistettu vuonna 1995, kun syrjinnästä seksuaalisen suuntautumisen perusteella tuli rangaistavaa. Tarkkaan ottaen kehotuskielto oli voimassa seksuaalirikoslain uudistukseen vuonna 1999 saakka, mutta kieltämättä viimeistään syrjintäkiellon säätäminen teki siitä kuolleen kirjaimen. Kehotuskieltopykälän perusteella ei tuomittu ketään, mutta joitakin syytteitä nostettiin ja pykälän olemassaolo aiheutti ainakin Yleisradiossa varovaisuutta edes homoseksuaalisuuden neutraalin käsittelyn suhteen. Kehotuskiellosta esim. Mustola 2007, 238–241.
- 54 Michaels & Giami 1999, 410.
- 55 Kontula & Haavio-Mannila, toim. 1993, 557.
- 56 Kontula & Haavio-Mannila 1993, 17.
- 57 Perustan päätelmäni siihen, ettei tutkimuksen katoanalyysissä näy, että yksikään vastaaja olisi jättänyt vastaamatta, koska ei osannut suomea tai ruotsia. Tutkimuksen kadosta Kontula 1993, 27–30. Myöskään Osmo Kontula ei muista, että kieli olisi noussut tutkimusta tehdessä esiin. Osmo Kontulan sähköpostiviesti kirjoittajalle 6.11.2020.
- 58 Väestö pääkielen mukaan vuosina 1950, 1960 ja 1970. Suomen Virallinen Tilasto VI C:104. Väestölaskenta 1970, osa 1, 45; Taulukko 11rl. Kieli iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain, 1990–2019. Väestörakenne. Suomen Virallinen Tilasto. Määrien vertailussa on huomioitava, että pääkielen sijaan on siirretty tilastoimaan äidinkieltä.
- 59 Haavio-Mannila 1993, 35–37.
- 60 Kontula & Haavio-Mannila 1993, 18.

- 61 Haavio-Mannila & Kontula 1993, 155–157.
- 62 Tulkitseen, että vastaajan pidempiaikainen kumppani on mies, koska hän vastaa kysymyksiin ehkäisystä ja yhdynnöistä tavalla, jotka eivät olisi mielekkäitä kuvatessa naisten välisiä suhteita.
- 63 Haavio-Mannila & Kontula 2001, 36–37.
- 64 Postikyselyistä ks. Selkälä 2008, 125–126.
- 65 Haavio-Mannila & Kontula 2001, 579.
- 66 Haavio-Mannila & Kontula 2001, 48–50.
- 67 Haavio-Mannila & Kontula 2001, 38–43.
- 68 Haavio-Mannila & Rotkirch & Kontula 2005.
- 69 Tosin siinä missä vuoden Haavio-Mannila & Kontula 2001, 243, toteavat, että seksuaalikuttuurien väliset erot näkyvät selvimmin itsetyydytystä koskevilla tuloksissa, myöhemmässä artikkelissaan he nostavat esiin, että erot saattavatkin kertoa enemmän valmiudesta kertoa itsetyydytyksestä tutkimuksessa kuin varsinaisista eroista kokemuksissa: Haavio-Mannila & Rotkirch & Kontula 2005, 358.
- 70 Haavio-Mannila & Kontula 2001, 225.
- 71 Haavio-Mannila & Rotkirch & Kontula 2005, 359.
- 72 Haavio-Mannila & Kontula 2001, 74.
- 73 Haavio-Mannila & Kontula 2001, 139. Naisten ja miesten samankaltaisuudesta seksuaalisen tasa-arvon ja vapautumisen mittarina ks. myös Haataja 2019, 55–56.
- 74 Haavio-Mannila & Kontula 2001, 356–366.
- 75 Haavio-Mannila & Kontula 2001, 419.
- 76 Haavio-Mannila & Kontula 2001, 338.
- 77 Haavio-Mannila & Kontula 2001, 338.
- 78 Haavio-Mannila & Kontula 2003, 46.
- 79 Lišková 2018.
- 80 Mitchell & Mercer & Soazig Clifton & Tanton & Wellings & Copas 2019.
- 81 Haavio-Mannila & Kontula 2001, 119–122. Saman oletuksen on esittänyt Heiskanen 1993.
- 82 Katsauksena näihin tutkimuksiin Horowitz & Bedford 2017.
- 83 Peterson & Muehlenhard 2007, 256.
- 84 Haavio-Mannila & Kontula 2001, 591.
- 85 Tämän kysymyksen vastaukset eivät ole säilyneet täydellisinä, vaan pidemmistä vastauksista on kadonnut tekstin loppuosa, oletettavasti siirrettäessä tietoja järjestelmästä toiseen. Tästä syystä aivan tarkkoja osuuksia siitä, kuinka moni vastaaja mainitsi yhdynnän, ei voi antaa. Samoin vastausten

tulkintaa vaikeuttaa se, miten jotkut vastaajat luettelevat useita tekoja tai kokemuksia, joiden voi ajatella joko olevan vastaajan mielestä vaihtoehtoisia seksin vähimmäismääritelmiä tai joiden kaikkien pitää toteutua ennen kuin kokemusta voi pitää ”sukupuoliyhteytenä”. Mainittu osuus (11 %) koostuu niistä vastaajista, joiden vastaus on säilynyt riittävän täydellisenä ja jotka mainitsevat joitain seksuaalisia kokemuksia (eivät siis esim. vain, että asia on itsestään selvä) ja eivät mainitse yhdyntää, nimenomaisesti kirjoittavat, ettei yhdyntä välttämättä kuulu määritelmään tai esittävät yhdynnän yhtenä vaihtoehtona. Kyseessä on siis eräänlainen alaraja niiden vastaajien määrälle, joiden vähimmäismääritelmä ”sukupuoliyhteydestä” ei välttämättä sisällä yhdyntää.

- 86 Haavio-Mannila & Kontula 2001, 119–122.
- 87 Haavio-Mannila & Kontula 2001, 122; yleisesti kysymysten kontekstin vaikutuksista vastauksiin erityisesti postikyselyiden osalta ks. Selkälä 2008.
- 88 Smith 1999.
- 89 Hans & Gillen & Akande 2010.
- 90 Alastalo 2005.
- 91 Ronkainen 2004, 60.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Tietoarkisto

Koskelainen, Osmo (Valtion yhteiskuntatieteellinen toimikunta) & Leppo, Kimmo (Valtion lääketieteellinen toimikunta) & Sievers, Kai (Turun yliopisto): Suomalainen seksi 1971 [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 2.0 (2018-08-10). Saatavilla: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD1242> (viitattu 16.11.2020).

Haavio-Mannila, Elina (Helsingin yliopisto) & Kontula, Osmo (Helsingin yliopisto): Suomalainen seksi 1992 [sähköinen tietoaaineisto]. Versio 2.0 (2018-08-10). Saatavilla: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD1243> (viitattu 16.11.2020).

Tilastot

Suomen Virallinen Tilasto

VI C:104. Väestölaskenta 1970.

Väestörakenne. Saatavilla: <http://www.stat.fi/til/vaerak/index.html> (viitattu 24.5.2021).

Julkaisemattomat lähteet

Sähköpostiviesti Osmo Kontulalta kirjoittajalle 6.11.2020. Kirjoittajan hallussa. Vuoden 1999 FINSEX-tutkimuksen aineisto. SPSS-tietokanta. Kirjoittajan hallussa.

Kirjallisuus

Alatalo, Marja (2005): *Metodisuhdanteiden mahti. Lomaketutkimus suomalaisessa sosiologiassa 1947–2000*. Vastapaino, Tampere.

Drucker, Donna J. (2014): *The classification of sex. Alfred Kinsey and the organization of knowledge*. University of Pittsburgh Press, Pittsburgh.

Foucault, Michel (1998): *Seksuaalisuuden historia. Tiedontahto, nautintojen käyttö, huoli itsestä*. Suomentanut Kaisa Sivenius. Gaudeamus, Helsinki.

Groves, Robert M. (2011): Three Eras of Survey Research. *The Public Opinion Quarterly* 75 (5), 861–871.

- Haataja, Marika (2018): *Ohjattuja seksuaalisia nautintoja*. Tampereen yliopisto, Tampere.
- Haavio-Mannila, Elina (1993): Yhteiskunnan ja parisuhteen muutos. Teoksessa: Osmo Kontula & Elina Haavio-Mannila (toim.), *Suomalainen seksi. Tietoa suomalaisten sukupuolielämän muutoksesta*. WSOY, Helsinki, 35–49.
- Haavio-Mannila, Elina & Kontula, Osmo (1993): Suomalaisten seksitavat ja -kumppanit. Teoksessa: Osmo Kontula & Elina Haavio-Mannila (toim.), *Suomalainen seksi. Tietoa suomalaisten sukupuolielämän muutoksesta*. WSOY, Helsinki, 116–183.
- Haavio-Mannila, Elina & Kontula, Osmo (2001): *Seksin trendit meillä ja naapurissa*. WSOY, Helsinki.
- Haavio-Mannila, Elina & Kontula, Osmo (2003): Single and double sexual standards in Finland, Estonia, and St. Petersburg. *Journal of Sex Research* 40 (1), 36–49.
- Haavio-Mannila, Elina & Rotkirch, Anna & Kontula, Osmo (2005): Contradictory Trends in Sexual Life in St. Petersburg, Estonia, and Finland. Teoksessa Aleksandar Štulhofer & Theo Sandford (toim.), *Sexuality and Gender in Post-communist Eastern Europe and Russia*. Haworth Press, New York & London & Oxford, 317–363.
- Hans, Jason D. & Gillen, Martie & Akande, Katrina (2010): Sex Redefined. The Reclassification of Oral-Genital Contact. *Perspectives on Sexual and Reproductive Health* 42 (2), 74–78.
- Heiskanen, Markku (1993): Mittaamisen rajoilla. *Hyvinvointikatsaus* 3, 47–48.
- Helén, Ilpo (2008): Seksuaalinen arki. Teoksessa Seppo Aalto & Kai Häggman (toim.), *Suomalaisen arjen historia 4. Hyvinvoinnin Suomi*. Weilin + Göös, Helsinki, 233–249.
- Helén, Ilpo & Yesilova, Katja (2003): Vietti, väestö ja valinta. Seksuaaliterveyden kerrostumat Suomessa. Teoksessa Ilpo Helén & Mikko Jauho (toim.), *Kansalaisuus ja kansanterveys*. Gaudeamus, Helsinki, 233–259.
- Herzog, Dagmar (2006): The reception of the Kinsey reports in Europe. *Sexuality and Culture* 10 (1), 39–48.
- Horowitz, Ava D. & Bedford, Edward (2017): Graded Structure in Sexual Definitions: Categorizations of Having “Had Sex” and Virginity Loss Among Homosexual and Heterosexual Men and Women. *Archives of Sexual Behavior* 46 (6), 1653–1665.
- Hänninen, Niko (2012): Metsätöiden murros ja suuri muutto Ruotsiin - syy ja seuraus? Teoksessa Sakari Saaritsa & Kirsi Hänninen (toim.), *Työväki maahanmuuttajana*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki, 123–148.

- Juvonen, Tuula (2002): Niin makaa kuin petaa. Lomaketutkimuksen ongelmat ja homoseksuaalisuus suomalaisissa seksitutkimuksissa. *Sosiologia* 39 (4), 309–321.
- Kettunen, Pauli (2008): *Globalisaatio ja kansallinen me. Kansallisen katseen historiallinen kritiikki*. Vastapaino, Tampere.
- Kontula, Osmo (1993): Kirjan aineistot. Teoksessa Osmo Kontula & Elina Haavio-Mannila (toim.), *Suomalainen seksi. Tietoa suomalaisten sukupuolielämän muutoksesta*. WSOY, Helsinki, 21–33.
- Kontula, Osmo & Haavio-Mannila, Elina, toim. (1993): *Suomalainen seksi. Tietoa suomalaisten sukupuolielämän muutoksesta*. WSOY, Helsinki.
- Kontula, Osmo & Haavio-Mannila, Elina (1993): Johdanto. Teoksessa Osmo Kontula & Elina Haavio-Mannila (toim.), *Suomalainen seksi. Tietoa suomalaisten sukupuolielämän muutoksesta*. WSOY, Helsinki, 13–20.
- Lennerhed, Lena (1994): *Frihet att njuta. Sexualdebatten i Sverige på 1960-talet*. Norstedt, Tukholma.
- Lišková, Kateřina (2018): *Sexual liberation, socialist style. Communist Czechoslovakia and the science of desire, 1945–1989*. Cambridge University Press, New York.
- Michales, Stuart & Giami, Alain (1999): Sexual Acts and Sexual Relationships: Asking About Sex in Surveys. *Public opinion quarterly* 63 (3), 401–420.
- Mitchell, Kirstin R. & Mercer, Catherine H & Soazig Clifton, Philip Prah & Tanton, Clare & Wellings, Kaye & Copas, Andrew (2019): Why Do Men Report More Opposite-Sex Sexual Partners Than Women? Analysis of the Gender Discrepancy in a British National Probability Survey. *The Journal of Sex Research* 56 (1), 1–8.
- Mulinari, Diana & Keskinen, Suvi & Irni, Sari & Tuori, Salla (2009): Introduction. Postcolonialism and the Nordic Models of Welfare and Gender. Teoksessa Suvi Keskinen & Salla Tuori & Sari Irni & Diana Mulinari (toim.), *Complying with Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Ashgate, Farnham, 1–16.
- Mustola, Kati (2007): Finland 1889–1999. A Turbulent Past. Teoksessa Jens Rydström & Kati Mustola (toim.), *Criminally queer. Homosexuality and criminal law in Scandinavia 1842–1999*. Aksant Academic, Amsterdam, 215–256.
- Peterson, Zoë D. & Muehlenhard, Charlene L. (2007): What Is Sex and Why Does It Matter? A Motivational Approach to Exploring Individuals' Definitions of Sex. *Journal of Sex Research* 44 (3), 256–268.
- Ronkainen, Suvi (2004): Kvantitatiivisuus, tulkinnallisuus ja feministinen tutkimus. Teoksessa Marianne Liljeström (toim.), *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Vastapaino, Tampere, 44–69.
- Saksholm, Juho (2020): *Reform, Revolution, Riot? Transnational Nordic Sixties in the Radical Press, c. 1958–1968*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

- Selkälä, Arto 2008: Lomaketutkimuksen haasteet ja verkkolomakkeiden mahdollisuudet niihin vastaamisessa. *Sociologia* 45 (2), 119–134.
- Sievers, Kai & Koskelainen, Osmo & Leppo, Kimmo (1974): *Suomalaisten sukupuolielämä*. WSOY, Helsinki.
- Smith, Tom, W. (1999): The JAMA controversy and the meaning of sex. *Public Opinion Quarterly* 63 (3), 385–400.
- Sorainen, Antu (2011): Siveellisyys ja seksuaalisuus Suomen rikosoikeustieteessä. Teoksessa Tuija Pulkkinen & Antu Sorainen (toim.), *Siveellisyydestä seksuaalisuuteen. Poliittisen käsitteen historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 192–239.
- Zetterberg, Hans L. (1969): *Om sexuallivet i Sverige. Värderingar, normer, beteenden i sociologisk tolkning*. Staten offentliga utredningar, vol. 1969:2. Utbildningsdepartementet, Tukholma.